

УЧАСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ЖІНОК В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ МІСТ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧ. ХХ СТ.

Революція 1905-1907 рр. змінила суспільно-політичну ситуацію в Російській імперії. Одним із її головних надбань став закон від червня 1906 р. про дозвіл відкриття національно-культурних об'єднань. Він поклав початок потужному національно-культурному руху польського населення в Наддніпрянщині, в якому важливу роль відігравали жінки. Визначити, якими були функції польок в організації культурного простору міст, як їх діяльність вплинула на місцеву польську людність і на них самих є завданням нашого дослідження.

Для аналізу були обрані три великих освітньо-промислових центра, якими на поч. ХХ ст. були Київ, Харків і Одеса. В цих містах мешкала численна польська спільнота, що відрізнялась громадською активністю, створивши декілька різноманітних суспільних організацій.

Дозвіл на відкриття національних культурних установ зробив можливим створення декількох польських організацій в Києві, серед яких важливе місце посідали *Oswiata* і *Ogniwo*. Перше товариство прагнуло поширювати навчання польською мовою, відкривати школи. Така діяльність налякала владу і невдовзі, наприкінці 1906 р., організацію було закрито. *Ogniwo* став клубом родинного дозвілля. В ньому проводились різноманітні зустрічі, лекції, концерти, літературно-музичні вечори. Фактично, організація стала наступницею *Oswiata* і продовжувала її діяльність.¹

Крім загальнокультурних організацій в Києві виникли і товариства, що об'єднали людей певних мистецьких зацікавлень. Так при *Ogniwo* був створений хор *Лютня*, де більшість членів складала молодь, яку приваблював спів патріотичних польських пісень.² Було засноване і товариство шанувальників драматичного мистецтва.³

З відкриттям в Одесі влітку 1906 р. Польського Дому, організації, яка об'єднувала поляків міста і надавала можливість влаштовувати громадські зібрання і акції культурно-просвітницького характеру, життя польської

¹ ЦДІАУК (Центральний державний історичний архів України в м. Києві). – Ф. 275, Оп.1, Сп. 2198. – Арк. 10 зв. – 11.

² ЦДІАУК. – Ф. 275, Оп.1, Сп. 2198. – Арк. 35.

³ ЦДІАУК – Ф. 274, Оп.4, Сп. 205.

спільноти міста пожвавилось.⁴ Це товариство стало найбільш демократичним і популярним в польському середовищі міста. Його метою було не тільки об'єднання польської колонії, але й практична культурно-просвітницька діяльність – організація бібліотеки, шкіл, будинків інформації, надання медичних та юридичних послуг, влаштування курсів, лекцій, дискусій, видання книг, брошур тощо.⁵

Для реалізації програми організації діяло п'ять відділень – господарче, бібліотечне, шкільне, лекційне і видовищ. Найбільш плідно працювали лекційне, бібліотечне відділення та видовищ. Раз на два тижні відбувались лекції з метою популяризації знань, присвячені видатним особам, як правило, польським письменникам. Щотижня відбувались театральні постанови або популярні концерти, на які збиралось польське населення тих низів суспільства, які не могли собі дозволити купити квиток до професійного театру.⁶

Серед п'яти відділень товариства, жінки виступали активними учасницями двох – бібліотечного та видовищ.⁷ Мається на увазі, що жінки могли приходити на лекції, але самі лекцій не читали. А от брати участь у влаштуванні свята, театального дійства, концерту, жінки не тільки могли собі дозволити, але й залюбки займались цією справою.

Діяльність названих організацій і в Києві, і в Одесі була ускладнена тими перепонами, що чинила влада. Напередодні вистави чи концерту необхідно було подати до місцевої влади сценарій заходу і отримати схвалення та дозвіл на його проведення. На багатьох мистецьких вечорах були присутні жандарми, які подавали звіти про дотримання сценарію. Ці формальності гальмували вільний розвиток польського громадського життя, але й перетворювали його у чинник протидії владі, символічний опір.

Харківська польська громада теж витворила власну інституцію у 1909 р, заснувавши Дім Польський. Організаторами та керівниками цього товариства були відомі поляки міста, що належали до заможної інтелігенції. Діяльність організації надала регулярного характеру аматорським виставам, які польське товариство ставило ще з кінця XIX ст. У драматичних постановках брали участь, не зважаючи на стану чи статеву

⁴ Ніколаєнко О. О. Участь поляків у громадському житті Північного Причорномор'я наприкінці XIX – початку XX ст./ О. Ніколаєнко// Історичний архів. – Миколаїв, 2010. – В. 5. – С. 28-32.

⁵ ДАОО (Державний архів Одеської області). – Ф. 2, Оп.7, Спр. 38. – Арк.2,3.

⁶ ДАОО. – Ф. 2, Оп.7, спр. 38. – Арк. 37-38.

⁷ ДАОО. – Ф. 2, Оп.7, Спр. 38. – Арк. 41-47.

приналежність.⁸ Харківський Польський дім збирав як студентську молодь, так і вихідців із середовища крупних промисловців і підприємців, і творчу інтелігенцію.

Польський дім влаштовував зібрання не часто (восени - відкриття сезону, 3-6 вистав з водевілями, новорічний бал, декілька лекцій і концертів), але їх підготовка об'єднувала польську спільноту, надаючи досвід громадської єдності.

Треба сказати, що у всіх названих товариствах брали участь жінки. Про їх діяльність ми можемо дізнатись лише опосередковано. Польки були активними учасницями театральних і музичних товариств. Як правило, вони виявляли себе при підготовці театральних виступів, були акторками, співачками чи акомпаніаторами на музичних вечорах. Саме на жінок покладалось і оформлення залів, їх прикрашання до публічних заходів, підготовка костюмів, реквізиту тощо.

Жінки виявили свої таланти у драматичному мистецтві. Серед відомих польок автори називають Долнер, яка створила аматорський театр в Києві.⁹ Відомою також була і С. Висоцька, засновниця експериментального театру «Студії».¹⁰

Одним з напрямків діяльності мистецьких організацій було утримання бібліотек. Так як значна кількість польських книг була заборонена, зберігання книжок ставало небезпечною справою. Влаштувала в своєму домі бібліотеку харків'янка Х. Сікорська, яка до того ще й приймала залюбки у себе вдома польське товариство.¹¹

Бібліотеку, якою користувались члени декількох київських товариств, зберігала О. Д. Олецька.¹² Крім книжок польською мовою, до читальні надходили періодичні видання з Польщі, що приваблювало багатьох читачів. У бібліотеці О. Д. Олецької проходили також лекції, на які запрошувались діячі культури, літературно-музичні вечори. Але небезпека полягала в тому, що коли у 1912 р. під натиском доносів царські жандарми здійснювали

⁸ Ніколаєнко О. О. Організація і діяльність польських товариств у Харкові в кінці XIX – початку XX ст. // Польська діаспора у Харкові. Історія і сучасність. – Харків, 2004. – С. 8-21.

⁹ Korczynski J. Troche wspomnień z Zytomerza lata uczniowskie (1897-1908) // Pamiętnik Kijowski. – T. 2. – s. 233-242. – s. 240.

¹⁰ Горботовський П. Польське театральне життя в Києві 1905-1918 рр. за документами, збереженими в Київських та Варшавських архівних фондах// Українсько-польські культурні взаємини. Вип. 2.– Київ, 2008. С. 207-227.

¹¹ Nowak S. Z moich wspomnień (Lata szkolne 1884-1902). – Częstohowa, 1994. – s. 90.

¹² .ЦДІАУК. – Ф. 275, Оп.1, Сп. 1934. – Арк. 6; Ф. 442, Оп. 857, Сп. 2. – Арк. 183, 188.

обшуки в багатьох домівках знаних поляків Києва, вони зачепили і утримувачку бібліотеки.¹³

Бібліотека Одеського Польського Дому також була у підпорядкуванні жінок, серед яких варто назвати А. Г. Хмелевську, в майбутньому засновницю Одеського товариства рівноправ'я жінок. На кінець 1909 р. зібрання книжок налічувало 4, 5 тисячі томів. Саме в цей час були сформовані каталоги, книжки, яких нараховувалось більше двох тисяч, розставлені по відділам, встановлені щоденні чергування з активістів секції.¹⁴

Отже, жінки знаходили застосування своїм здібностям у лавах позастанових організацій. Умови поліетнічного міста, національних утисків, розуміння небезпеки втрати національної ідентичності і відповідальність за її збереження викликала до життя спільні громадські ініціативи, в яких жінки відігравали важливу роль. Участь у культурних товариствах не тільки розширювала межі жіночого світу, але й надавала жіноцтву необхідні соціальні зв'язки, досвід громадської діяльності, впливала на світогляд та самооцінку. Жінки не тільки входили до культурних товариств, але й пізніше змогли стати засновницями жіночих організацій.

Умови міста кидали виклик становому характеру дворянської культури. Розшарування дворянства йшло паралельно з ускладненням соціальної структури і становленням інших соціальних верств. Саме їм належить провідна роль у збереженні національної культури. Жіноцтво брало участь у мистецьких заходах і організаціях культури, але відігравало, скоріше, допоміжну роль. Одночасно, досвід громадської діяльності в цих товариствах сприяв становленню свідомості жінок і розгортанню польського жіночого руху в Україні.

¹³ ЦДІАУК. – Ф. 275, Оп. 2, Спр. 95. – Арк. 152.

¹⁴ ДАОО. – Ф. 2, Оп.7, Спр. 38. – Арк. 43-45.